

SVERIGE OCH SCHWEIZ

EN EKONOMISK JÄMFÖRELSE UR BORGERLIG SYNPUNKT

Av fil. lic. HENRIK ÅKERLUND

DET har sagts, att schweizarna ha ett fattigt land och svenskarna ett rikt. Skall man döma efter ytans storlek, är det otvivelaktigt riktigt, ty Sverige är elva gånger så stort som Schweiz. Det har tillgång till världshaven, vilket Schweiz saknar. Dess råvarukällor äro både absolut och relativt mer betydande. Dess skogar äro till ytan tjugofyra gånger så stora, dess malmer äro om icke omätliga så dock ofantligt mycket större än Schweiz', som är nästan helt utan sådana. Endast i fråga om vattenkraft stå de båda länderna på jämbördig nivå. Trots underlägsenhet beträffande dessa naturrikedomar är det schweiziska folket icke fattigare än det svenska. Trots landets litenhet bo där 4,7 miljoner människor mot 7 miljoner i Sverige. På varje kvadratkilometer trängas, utan att det märks, 113 individer mot 15 i vårt land. Hur kommer det sig, att så många människor kunnat utvinna så stora håvor ur ett så jämförelsevis litet och råvarufattigt land?

Schweiz har en naturtillgång, som Sverige icke i samma rika mått äger, och som blott vissa delar av vårt land har en ringa motsvarighet till. Det har ett utomordentligt gynnsamt klimat, som underlättar livet på alla tänkbara sätt. Framför allt är det ett underbart arbetsklimat. För en inföding är det så självklart, att klimatet skall vara, som det är, att han inte tänker på det som en naturtillgång av största värde. Nordbon, som tillfälligt under något längre tid vistas där, märker snart skillnaden mot hemma. Schweiz har förmodligen det optimala arbetsklimatet i Europa. Kommer man längre söderut, börjar efter hand värmens förslöande inflytande göra sig gällande. Längre norrut ta mörkret och kylan allt större och större tribut av det mänskliga arbetet. Rent påtagliga detaljer, som visa, på vilket sätt det schweiziska folket gynnas, äro t. ex., att ingen elektrisk lampa behöver tändas före klockan

fem en enda dag på året. Icke heller behöva bostäderna värmas upp mer än cirka fem månader mot åtminstone åtta i Sverige, varigenom stora mängder bränsle och arbete årligen sparas. Så skulle med otaliga exempel kunna visas, huru schweizaren gynnas av en mild natur, som ersätter honom för vad han icke fått i form av andra naturrikedomar.

Kan man sålunda peka på en utjämning av förutsättningarna för livets drägliga uppehälle, kan man dock därmed inte tillräckligt förklara de faktiskt uppnådda resultaten. I den mån olikheter förefinnas, kunna de givet ha sitt ursprung i naturen, men till stor del, kanske huvudsaklig, få de sökas i människornas egenskaper och samhällets organisation. Sambandet mellan politisk frihet och ekonomiskt välstånd är oupplösligt. En jämförelse mellan näringslivets utveckling och folkens välstånd är icke möjlig utan hänsyn till politiska villkor.

Bägge länderna äro rättsstater. De värna den medborgerliga friheten, sådan den uppfattas av respektive folk. Domstolarna se som sin uppgift att tolka lagarna, icke att företräda en inbillad statsnytta. Näringsfrihetens princip, en av framstegsviljans största triumfer, är snart sekelgammal i bägge länderna. De områden, som undantagits för drift i samhällets regi, äro i huvudsak desamma, järnvägar, post, telefon, telegraf etc., där alldeles speciella skäl kunna anföras för det offentligas insats. Att i tid och otid vifta med socialiseringshotet, såsom sed är här hemma, tilltalar inte schweizarna. De svenska socialdemokraterna tala ofta om att göra grenar av näringslivet eller enskilda industrier effektivare genom att överföra dem i samhällets ägo. Avsikten därmed är dock snarast att öva utpressning genom hot mot dem, som icke frivilligt vilja foga sig i direktiv, vilka enligt deras övertygelse äro skadliga för hela folket. Då under nuvarande maktförhållanden i Sverige socialdemokraterna i regel driva igenom sin vilja efter någon tids motstånd, är blotta hotet om socialisering till större skada för landet, såsom ett återhållande och hämmande moment i utvecklingen, än några stycken regelrätt genomförda förstatliganden och där-
efter lugn.

Påståendet, att näringslivet skulle bli effektivare av att skötas av staten, är det inte många schweizare, som sätta tro till. De ha också sörjt för att ett socialiseringshot har mycket liten verkan. Partiställningen i nationalrådet, förbundsförsamlingens folkvalda andra kammare, reducerar utsikterna till att genomdriva en socialisering på grund av doktrinära motiv till praktiskt taget noll.

Socialdemokraterna äga där för närvarande 48 mandat och kommunisterna 7 mot borgerliga och borgerligt betonade grupper 139 platser. Eftersom ställningen år 1919 var 41 socialister och 148 borgerliga, lämnar utvecklingen under de senast gångna trettio åren ringa anledning att för framtiden tro på en omvälvning av tänkesätten i riktning mot statligt näringsliv. Skulle ändock förbundsförsamlingen fatta ett förstatligandebeslut, kan man utgå från att detta genom referendum underställes folkets vilja i allmän folkomröstning. Det anmärkningsvärda är därvid, att omröstningarna ingalunda säkert följa partilinjer. Genom att i genomsnitt två förbundsbeslut om året blivit föremål för folkomröstning, har schweizaren vant sig vid att taga ställning i sakfrågor och rösta efter sin egen individuella övertygelse. Härigenom kunna väljarna träffa ett avgörande i en viss fråga utan att för den skull behöva ge avkall på sin allmänna grundåskådning, sådan som den manifesteras i valet av parti. Utsikterna att annat än på mycket starka sakliga grunder kunna få till stånd en socialisering äro så små, att socialiseringsshotet, vilket alltid är en realitet i vårt land, är utan all betydelse i Schweiz. Därpå har land och näringsliv bara vunnit.

Krigsårens och avspärrningens påfrestningar framkallade i bägge länderna långtgående reglering av folkförsörjningen. Alla de viktigaste förnödenheterna ransonerades, och många subventionerades av statskassan. Pris- och hyreskontroll infördes. Medan regleringsväsendet av vissa kretsar i vårt land betraktas som inkörsporten till en varaktig socialistisk planhushållning, där kris-kommissionerna efter hand såsom permanenta statliga myndigheter skulle fungera som utövande organ, var ransoneringen för schweizarna en åtgärd av det slag, som i alla tider brukats i en belägrad fästning. Den var avsedd att upphöra, när belägringen hävts. Sedan länge har också ransoneringarna upphört där, medan vi alltjämt få dragas med sådana och först efter mycken strid lyckats tvinga oss till avskaffande av en del.

Priskontrollens uppgift har åtminstone delvis fattats olika. Den kontroll av priserna skulle handla underligt, som icke strävade efter att förhindra prisstegringar. Målet måste vara gemensamt för ett sådant organ, men det inflytande, tillgång och efterfrågan få utöva på priserna, är icke lika i de bägge länderna. Det har i vårt land blivit modernt att fnysa åt tillgången och efterfrågan. Det är naturligtvis priset, som bestämmer både den förra och den senare, hävdas det. Mera blir icke producerat, än det lönar sig till

det fastställda priset, och den efterfrågan, som blir för stor, måste på det ena eller det andra sättet regleras och steriliseras. I Schweiz har man ännu inte tillägnat sig denna moderna uppfattning av prisets uppgift utan i huvudsak hållit fast vid den gamla tesen om tillgång och efterfrågan. I Sverige prissättning, i Schweiz prisbildning. Resultatet blev också högre priser i Schweiz, dock icke mycket högre. Medan prisnivån stadigt men säkert fortsätter att trappa uppåt hos oss, har tendensen sedan någon tid vänt i Schweiz och pekar lika säkert nedåt. Planhushållningen har där aldrig spelat den stora roll, den spelat hos oss och har nu i huvudsak spelat ut. Motståndare till den bruka säga, att man får dåliga affärer därav, anhängare, att de dåliga affärerna nödvändiggöra en planmässig hushållning med resurserna. Huru därmed än må förhålla sig, är det dock en tankeställare för alla, att fri hushållning och goda affärer tyckas trivas väl samman liksom planhushållning och dåliga affärer.

I bägge länderna arbetar näringslivet för närvarande under högt tryck. Inga fabriker stå stilla, inga arbetare gå sysslolösa av andra skäl än säsongmässiga. Den uppnådda nationalinkomsten har för år 1948, — det sista för vilket siffror finnas tillgängliga, — beräknats till netto 22 miljarder kronor i Sverige och 17,5 miljarder francs i Schweiz. På varje svensk kom sålunda i genomsnitt en inkomst av 3,188 kronor och på varje schweizare 3,804 francs. Antalet större inkomster med 20,000 kronor eller francs i inkomst var i Sverige i runt tal 48,000 och i Schweiz 38,000, varför det högre genomsnittet i sistnämnda land icke beror på fler stora inkomsttagare. Levnadskostnadsindex stod samma år i 157 i Sverige och 164 i Schweiz med 1937 som basår men har för närvarande stigit hos oss till 161 och fallit i Schweiz till likaledes 161. En krona motsvarar därför nu ungefär en franc. Den nuvarande officiella kursen av 1 krona och 19 öre för en franc är ur köpkraftssynpunkt lika missvisande som den före devalveringen av 84 öre för en franc. Om man av dessa siffror vågar draga den slutsatsen, att realinkomsten i Schweiz i genomsnitt per individ nu skulle ligga så mycket som 10 à 15 procent högre än i Sverige, är svårt att säga. Något högre synes den dock vara av allmänna intryck att döma, och det som inte syns utåt kan sparas. Visst är det sant, som det sades i valpropagandan 1948, att smöret kostar 10 francs per kilogram mot icke fullt 6 kronor hos oss. Det beror på att importsmöret, som för närvarande köpes för 4 francs och 50 centimes per kilogram, går in i en prisutjämningskassa, vars syfte är att dels

skydda det inhemska lantbruket, vilket endast täcker en mindre del av smörbehovet, dels subventionera mjölkpriset på vissa orter. Även vissa andra livsmedel äro höga i pris av liknande anledningar, eftersom det schweiziska jordbruket är förhållandevis litet, och folket för sina livsmedel är hänvisat till en mycket stor import. Det finns i stället annat, som är lågt i pris.

Skillnaden mellan borgerlig och socialistisk politik syns framför allt på sättet att använda inkomsterna. Det allmännas anspråk i form av skatter, såväl direkta som indirekta, uppgå sålunda för närvarande till 6,5 miljarder kronor i Sverige och 3 miljarder francs i Schweiz. I förhållande till nettonationalinkomsten är detta respektive 28 och 17 procent. De indirekta skatterna utgöra i bägge fallen ungefär en tredjedel. De skattebetalande fysiska personerna avkrävas emellertid i vårt land 3,500 miljoner kronor i direkt inkomstskatt, medan schweizarna slippa undan med 1,500 miljoner francs. De direkta skatterna äro därför väsentligt mycket kännbarare i vårt land. Några praktiska exempel belysa den saken bäst. En arbetarfamilj med två barn och 7,000 francs i inkomst betalar sålunda genomsnittligt 331 francs i skatt sammanlagt till förbund, kanton och kommun. I vårt land är skatten på 7,000 kronor, om man utgår från en kommunal utdebitering av 10 procent i mellandyrt, 962 kronor, d. v. s. nära tre gånger så mycket. För en bättre betald arbetare eller en tjänsteman med familj om två barn och 10,000 francs respektive 10,000 kronors arbetsinkomst är den direkta skatten 714 francs och 1,716 kronor d. v. s. nära två och en halv gång så mycket. En mera utpräglad medelklassfamilj med en arbetsinkomst av 16,000 francs respektive 16,000 kronor betalar 1,830 francs respektive 3,433 kronor d. v. s. inte fullt dubbelt så mycket. En gift person t. ex. i chefsställning men utan minderåriga barn och med 50,000 francs eller kronor i arbetsinkomst betalar i Schweiz 11,292 francs och i Sverige 19,223 kronor. Dessa siffror tala bättre än ord om innebörden av en borgerlig politik.

Med en något större personlig inkomst och en väsentligt lägre direkt skatt har schweizaren råd att tillåta sig en högre konsumtionsstandard eller ett större sparande. I själva verket lägger han huvudsakligen tonvikt på det sistnämnda utan att dock avstå från den förstnämnda. Jämför man därför den samlade personliga förmögenheten, visar sig också en mycket påtaglig skillnad. I Sverige var densamma år 1947 27 miljarder kronor men i Schweiz 36 miljarder francs. I genomsnitt har således varje svensk en förmögenhet av 4,000 kronor, medan schweizaren kan glädja sig åt dubbelt

så mycket eller 8,000 francs. Antalet miljonärer — ungefär 2,000 — är något mer än dubbelt så många i Schweiz, men eljest fördela sig rikedomarna på i huvudsak likartat sätt som hos oss. Inför detta utslag av höggradig kapitalism känner sig måhända socialisten en smula osäker rörande demokratien. Otvivelaktigt finns det egendomslösa i Schweiz liksom i Sverige, varför de existerande klasskillnaderna kunna förefalla större med så många rika. Demokratien är emellertid inget tomt ord i Schweiz vare sig i ekonomisk eller politisk mening, vilket torde vara uppenbart för alla, som besökt landet. Däremot möter svensken hos schweizaren ofta den uppfattningen, att demokratien i Sverige, artigt uttryckt, inte är riktigt »likadan», varmed hänsyftas på centralbyråkratiens förhärskande ställning i Sverige. Det vill synas, som om den borgerligt-kapitalistiska demokratien ingalunda behöver vara sämre än den socialistiska. En följd av den omfattande sparsamheten och den starka förmögenhetsbildningen är, att antalet borgare i ordets egentliga bemärkelse måste bli större i Schweiz än hos oss, vilket ju också kommer till synes i valet av politiskt parti.

Om ett folk som det schweiziska frivilligt avstår från att väsentligt höja sin konsumtionsstandard utöver andra av kriget skonade folks, stå det huvudsakligen endast två möjligheter till buds att begagna den sparade realinkomsten, — att förbättra den tekniska och maskinella utrustningen i näringslivet och att låna ut sitt realkapital till andra länder. Att göra en jämförelse i fråga om den förra är svårt. Så mycket står dock under alla förhållanden klart, att effektiviteten i det mänskliga arbetet i vårt tidevarv beror på de tekniska hjälpmedlen, och att enda sättet att mäta densamma ligger i att mäta näringslivets reala avkastning, vilken såsom framgått, är proportionsvis något större i Schweiz än i Sverige. Relativt mycket av sparandet torde alltså gå till teknisk upprustning.

Storleken av de utländska tillgångarna är måttet på det nationella sparande och den individuella förmögenhet, som icke kommit att utnyttjas inom det egna landets gränser. Den låter sig också någorlunda tillförlitligt mätas. I de oroliga tider, vari vi leva, där nationalisering, socialisering, bankrutt och andra metoder att tillägna sig annans egendom hör till ordningen för dagen, äro de viktigaste tillgångarna guld- och valutareserverna samt tillgodo-havanden m. m. i sådana länder, där rättsskyddet ännu upprätthålles någorlunda tillfredsställande, främst Förenta staterna. Vårt land har ju numera på några hundratal miljoner kronor när gjort

slut på sina guld- och dollartillgångar. Det är ett så mycket märkligare resultat, Schweiz i detta hänseende kan uppvisa. Dess guld- och dollartillgångar uppgå för närvarande till i runt tal 10 miljarder francs, varav 6,5 miljarder innehas av nationalbanken och återstoden av privatpersoner. Som bevis för den borgerligt-kapitalistiska demokratiens livsduglighet förtjänar detta aktning av alla omdömesgilla personer. Man bör icke göra sig skyldig till att häri se ett utslag av Midastörsten. Det skulle vara att begå en stor orättvisa. Genom att acceptera en sådan livsstil har det schweiziska folket ställt ett motsvarande kapital till förfogande för andra länders och folks såväl ekonomiska som kulturella utveckling. Vad detta betyder, förstår en svensk kanske bäst, om han erinras om att de svenska järnvägarna i huvudsak byggts med utländskt, främst franskt kapital. Det är klart, att en så stark finansiell ställning har obestridliga och betydande fördelar. Viktigast är måhända den, att i krigiska tider som de nuvarande det nationella oberoendet i de mest skiftande sammanhang har ett mäktigt stöd däri. Visserligen är det sant, att inget folk slipper ifrån att i krigstid med vapen i hand sörja för sin självständighet, men såväl den ekonomiska försvarsberedskapen som stridskrafternas tekniska utrustning kan tillgodoses i tid av den regering, som vill och har resurser härför men icke av den, som saknar medlen.

Vårt land var särskilt under 1930-talet och är alltjämt från utlandets sida föremål för en smickrande uppmärksamhet för sin sociala standard. Den faktor, som huvudsakligen avgör denna, är dock den lön arbetstagaren kan lyfta, det pris lantbrukaren får för sina produkter och den omsättning handlanden får procent på, kort sagt det allmänna väståndet. En politik, som först och främst strävar mot ett sådant mål, löser de sociala problemen lättast. Att göra jämförelser mellan Sverige och Schweiz av den sociala omvårdnadens utbyggnad är svårt och faller utanför ramen för denna uppsats. Emellertid finns alltid risken, att någon läsare kunde förmena, att denna del av samhällsarbetet eftersatts i Schweiz. Detta är icke fallet. För en ytlig bedömare förefalla de sociala inrättningarna fullt jämbördiga med våra egna. En av de viktigaste sociala reformerna under senaste tid, folkpensioneringen, har lösts enligt försäkringsprincipen. Pensionernas belopp äro vid full inbetalning av avgifterna något högre än i vårt land. Statskassan tillskjuter ungefär en fjärdedel av utgifterna för pensioneringen, medan arbetsgivarna och de försäkrade själva stå för cirka tre fjärdedelar. Det är alltjämt bostadsbrist i Schweiz liksom i vårt

land. Emellertid har på senaste tid en bättring inträtt, så att nybyggda våningar i rätt stor omfattning utannonseras lediga i tidningarna, något som nästan aldrig förekommer hos oss.

Schweiz är jämfört med Sverige ett i högre grad borgerligt inställt land. Detta är icke en följd av myndigheternas från ovan påtvingade bud, utan stammar direkt ur folkets breda lager. Det är en livsuppfattning, som är gemensam för ett så övervägande flertal av befolkningen, att man frågar sig, om icke även många andra för ögonblicket socialistdominerade västerländska folk innerst inne hyser den. Att en maktkoncentration i statens hand, överhuvudtaget en vidgad statlig verksamhet, en drift i socialistisk riktning, är vanlig under krigs- och orostid, skall på intet sätt bestridas. Emellertid går utvecklingen, i den mån den går mot ekonomiskt tillfrisknande och fredligare förhållanden, och det gör den otvivelaktigt i ett stort antal västeuropeiska länder, klart och tydligt nu i borgerlig riktning, även om dagens socialistiska makt-havare kämpa för att bibehålla sitt grepp om folken.